

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף יב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מדוע לא יצא הרוצח לצורך פיקוח נפש. וגדר "גלות"

התבאר במשנה לעיל שאין הגולה יוצא מהעיר מקלט בשום פנים ואופן, אפילו ישראל צריכים לו כיובא שר צבא. עוד התבאר שאף אם הרג שוב בשגגה בעיר מקלט, גולה משכונה לשכונה.

בתפארת ישראל על המשנה (ב, ז, אות מט) ביכין ביאר שאינו יוצא לעדות החודש, ואינו עולה לרגל ואפילו לא להציל נפשות. מעתה הוא תמה בביאורו בבוועז (אות ב), יש הרי כלל בתוס' בב"מ (ל, ב ד"ה הא) שאם יש עשה ששווה בכל ישראל הוא דוחה עשה של יחידים, א"כ העשה של החיוב גלות הוא שייך אצלו בלבד, ועשה של הקרבת קרבן פסח או עליה לרגל שייך בכל ישראל, והיה צריך להיחידות מפני חיובו בגלות. ואולי יש לומר שמוגדר עשה שייך בכל ישראל על הצד שיתחייבו גלות, ומה שמבואר בגמ' עשה שאינו שייך בכל זה רק ביחס למצוות הכהונה, ודוחה דבר זה.

ועוד תמה, הרי לפי כללי הדחיה במצוות עשה חמור דוחה עשה קל, וכאן יכולים לעמוד כל המצוות כנגד חיובו בגלות מדוע לא ידחה, ועיי"ש שמאר"ך ונוקט שהרי אף בחיוב גלות יש כמה מקראות שנדרשות לגבי החיוב "ההשיבו אותו" ויישב בה"ב ע"ע מקלטו יש"ב.

וכתב עוד, אמנם תמיהה הרי יש כלל שרק ג' דברים חמורים עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים עומדים בפני פיקוח נפש. ואם תרצה לומר שדווקא לגבי הצלת עצמו היתרו לו לעבור על איסור בלצורך פיקוח נפש, ולא לגבי אחרים. זה אינו שהרי היתרו לחלל שבת לצורך אדם אחר ודרשו "וחי בהם" ולא שימות בהם משמע שמתור לעבור כל עבירה שבתורה על מנת להציל חיי אחרים, והרי כל המקיים נפש אחת מישראל הוי ליה כאילו קיים עולם מלא, ואיך לא יהיה מותר לזה לעבור על איזה עשות כדי להציל כל ישראל אם הוא כיובא בן צרייה. ודחוק לומר שבאמת מחמת המצוות מותר לו לצאת, רק יש היתר לגואל הדם להורגו, וכיון שכך לא יהיה מחוייב לצאת ולהכניס את עצמו לודאי סכנה, שהרי האיסור להכניס עצמו לסכנה מוטל עליו ולכן אמרו שלא יצא בשום אופן. ביאור זה דחוק, ובמשנה לא אמרו שזה הסיבה, ועוד מדוע לא יכניס עצמו לספק סכנה להציל כל ישראל, וכי אסור לאדם אחר לעצור את גואל הדם עד שיציל הרוצח את כל ישראל? והניח בצ"ע.

באור שמח (הלכות רוצח ז, ח, ב, ד) כתב לבאר, שבאמת אין אדם מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את כלל ישראל, שבהרי יתכן שימצא אותו גואל הדם ויחם לבבו ויהרגו (להדיא שלא כדברי התפא"ר).

כתב הטור (ח"מ תכו) והרמב"ם כתב הרוצה שחבירו טובע בנהר או שלסטין באין עליו ויכול להצילו או שישכור אחרים להצילו או ששמע שאנסים מחשבים עליו רע ולא גילה לאוזן חבירו והודיעו או שיעד באנס שהוא קובל על חבירו ויכול הוא לפייסו בגלל חבירו ולהוציא שטנה מלבו ולא פייס וכל כיובא בזה עובר על לא תעמוד על דם רעך ואם מצילו והרי כאילו קיים עולם.

והביא ע"ז הב"ב, וכתבו הגהות מיימוניות (דף קושטא) עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב ע"כ ונראה שהטעם מפני שהלה דאי הוא ספק, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. מבואר שיש חיוב להציל את חברו אפילו שמכניס עצמו למקום סכנה, ויש ללבן בדבריו האם יהיה מחוייב בגדר של "להכניס עצמו למקום סכנה", אף בספק שיש בו שיש בו אדם שקם עליו לרעה ומעוניין להמיתו, או רק בצד רחוק, וראיתי בחבצלת השרון על פרשת מסעי שביאר, שבחיוב גלות יש ב' עניינים. א. מצוות גלות. ב. חיוב עונש. ומבואר בחינוך (מצוה ח) שמוטל על ב"ד מצווה להגלות את המחוייב גלות, ואם עבר ולא קיימו את חובתם ביטלו עשה. מבואר שיש כאן חיוב על הבי"ד ודינו ככל העונשים שמוטלים על ב"ד לעשות כלפי הנתבע. ואין זה כדון כפיה על המצוות, אלא הלכה בהלכות הבי"ד מענייני העונשים.

כאשר דנים ביחס לדחיית עשה של גלות כלפי שאר מצוות, באמת יתכן שישאר מצוות קודמים וצריך הגלות להיות נדחה בפניהם, וכפי שהזכיר התפא"ר בקושייתו שהרי נאמר "וחי בהם" כל המצוות והחוקים נתנו לאדם שיחיה בהם ולא שימות בהם, והכל נדחה מפני פיקוח נפש, כל זה נכון וקיים כאשר מדובר בבחינת דחיית מצוות אלו בפני אלו. אבל כאשר אתיין עלה מדין עונשים מי אמר שעונש ניתן לעבריין לחיות בו, זהו הרי כל עונשו מי אמר שכאן יש מקום לדחות את קיום העונש.

והביא שם עוד ביאור רש"י הגאון רבי עקיבא קיסטר, ע"פ מה שייסד הגרש"ר שחובת המיתה הרצח אינה עונש עונש גרידא, אלא יש בו חיוב כלפי הנרצח שהרי אמרו בגמ' בפרק תמא לגבי צירוף של עדות "הרוג יציל", וכוננת הגמ' שההרוג הוא נוגע בדבר וכפי המבואר בתוס' הוא בעל דבר, מבואר שהחיוב של הרוצח כלפי הנרצח בתורת נפש תחת נפש. ועיי"ש.

בחיוב גלות של רוצח בשגגה, מבואר בגמ' שהוא כפרה וכל עוד אינו בעיר מקלט יכול גואל הדם להורגו מדין נפש תחת נפש, ברוצח במזיד כך הוא הדין

כיון שמוטל על הבי"ד לקיים את עניינו של המת, וברוצח בשגגה יש זכות לנרצח שיקחו את דמו והדבר יוכל להתקיים על ידי גואל הדם.

א"כ מי יפיק את זכותו של הנרצח להיתר הדם לגואל הדם, אמנם מותר להציל עצמו בממון חברו אבל כ"ז בזמן שהוא חי, ואף חברו מחוייב בלא תעמד על דם רעך, אבל כאשר הוא מת ופטור מן המצוות אין היתר של פיקוח נפש לקחת לו זכויות (עי' בנז ציון א, קסז; חת"ס חו"מ א, אלף לך שלמה יו"ד ר). א"כ אפילו במקום סכנה אסור לו לצאת מעיר מקלט, שהרי אם יצא יהיה אסור לגואל הדם להורגו, וא"כ הפקענו את זכותו של הנרצח. וזו"ק.

יואב בן צריה הרג את אבנר בן נר, **זוד המלך** לפני מותו אמר לשלמה המלך שיהרגו, **יואב ברח אל משכן שילה** ותפס במזבח שהיה סבור שמזבח קולט דין עיר מקלט, **אמר רב יוחנא בשם רב** ב' טעויות טעה, **א** הוא תפס בקרנות המזבח, והמזבח קולט רק בגגו. **ב** הוא היה במזבח שבשילה, ורק מזבח של בית המקדש קולט. **לדעת אבני**, טעה בדבר שלישי, שהמזבח קולט לכהן בזמן עבודה ולא לזר.

אמר ר"ל שר של אדם עתיד לטעות ג' טעויות, **א** גולה בצרה, והעיר מקלט היא "בצר". **ב** עיר מקלט קולטת שונג והוא היה מזיד. **ג** קולט אדם ולא מלאך.

אמר רבי אבהו שאין עיר מקלט נועדים לקבורה, **ומדקדק** לשון הפסוק "ולכל חיתם" דווקא לחיים. **והמבואר במשנה** שקוברים את הגולה, היות ויחידשה תורה לגבי החייב גלות, ולא לגבי הלויים.

העיר מקלט קולטת אף בתחומה, מה שנאמר **"וישב בה"** ביאר **אבני** הכוונה למגורים, **וביאר רב ששת** שהכוונה לדור במחילות, שלגבי מגורים מחוץ לעיר למדנו שאין עושים מגרש שדה וכו', **אבל קליטה** יש כבר באלפיים אמה הסמוכים.

נחלקו רבי יוסי הלילי ור"ע בדיון היתר דמו של רוצח בשגגה שיצא מעיר מקלט. **לדעת רבי יוסי הלילי** מצווה לגואל הדם להורגו ואם אין גואל הדם יש היתר לשאר אנשים, שלשון הפסוק **"ורצח גואל הדם"** משמע לשון חיובית. **לדעת ר"ע** יש רשות לגואל הדם ואין היתר לשאר אנשים, **ולא נאמר בלשון הפסוק "ורצח"** אלא "ורצח". **לדעת מר**

זוטרא לא נאמר **בשם רב**, אסור לגואל הדם להורגו אם יצא ונהרג עליו. ומבאר הגמ' שסבר **כשיטת רבי אליעזר** שדרש "עד עמדו לפני העדה למשפט" שאין לו להורגו עד שיעמד למשפט בב"ד. **ור"ע וריה"ג ילמדו מפסוק זה**, שאמר ר"ע שאם ב"ד ראו אדם שהרג את הנפש אינם יכולים להמיתו ע"פ ראייתם, **אלא** עומדים לפני ב"ד אחר וזה דרשת הפסוק "עד עמדו לפני העדה למשפט, היינו ב"ד אחר.

מבואר בברייתא "אם יצא יצא" אפילו יצא בשונג הותר להרוג את הרוצח בשגגה, **וברייתא זו סברא** שלא אומרים דיברה תורה ללשון בני אדם, ולכן "יצא יצא" נדרש. **אבל למ"ד** שדיברה ללשון בני אדם אין דורשים את כפלות הלשון וממילא רק ביצא במזיד מותר להורגו, ואם יצא בשגגה אין היתר להורגו. **אמר אבני** שמתברר כשיטה שדיברה תורה בלשון בני אדם, שלא יהיה חמור סופו מתחילתו, **כשם** שחיוב גלות הוא על שונג ולא על מזיד, **כך** אם יצא במזיד ניתן להורגו אבל אם יצא בשגגה חזר מקלטו.

מבואר בברייתא א, אב שהרג את בנו, אחיו (בנו השני של האב) נעשה לו גואל הדם. **וברייתא ב מבואר**, שלא נעשה גואל הדם ואין לו היתר להרוג את אביו. **רצו לתלות במחלוקת ר"ע וריה"ג** אם יש מצווה ביד גואל הדם להרוג. **דוחה הגמ'**, הרי בין לר"ע ובין לריה"ג, אמר רבה בר רב הונא וכן למדו בבית מדרשו של רבי ושמעאל, שאין הבן נעשה שליח ב"ד לשום דבר (מלקות, נידוי) למעט מסית שאמרה תורה "לא תחמול ולא תכסה עליו". **מבאר הגמ'**, שאין הבן נעשה גואל הדם להרוג את אביו, אבל נעשה גואל הדם להרוג את סבו.

אילן הנוטע בבבול עיר מקלט ונפו נוטה מחוץ לתחום הקליטה, **או** נטוע בחוף ונפו נוטה לתחום הקליטה, הכל נמשך אחר הנוף, **ולפי המבואר** בגמ' משום שהקליטה תלויה במקום מגורים ואדם דר בנוף של אילן ולא בעיקרו. **מאידך** לגבי מעשר שני למדנו, אילן העומד בתחום ירושלים ונטה מחוץ לחומה, **או** עומד בחוף ונטה לפנים, תלוי בהגדרת החומה ומה שבמציאות כלפני פנים החומה ניתן לאכול שם מע"ש. **בברייתא מבואר** שדיון עיר מקלט כדון ירושלים שהכל הולך **אחר נוף האילן**, מבאר הגמ' שתלוי במחלוקת רבי יהודה ורבנן, **שמבואר בברייתא** שאמר רבי יהודה לגבי מעשר שני אם **פתח מערה** נמצא בתוך ירושלים הרי שבכל המערה ניתן לאכול מע"ש, וכן באילן הולך אחר נופו. **שואלת הגמ'**, יתכן שאמר רבי יהודה רק לחומה, היינו אם עיר האילן בחוף ונפו בפנים, לא שייך לפדות את המע"ש כיון שמוגדר שנמצא בירושלים למרות שהעיקר בחוף, **וכן** אם נופו בחוף ועיקרו בפנים, **היינו** שלא יוכל לאכל בלא פדיו. **אבל לעולם** לא אמר לקולא כנון לפדות פירות הנמצאים על נוף שבחוף. **אבל לגבי עיר מקלט** אם עיקרו בחוף ונפו בפנים, אסור להורגו. **אבל אם עיקרו בפנים ונפו בחוף**, איך נאמר שמותר להורגו כאשר נמצא בעיקרו והיה למעשה נמצא בתוך עיר מקלט.

ביאר רבא, לכו"ע בעיקר בפנים לא יכול להורגו. **וכן** בנוף בחוף יכול להורגו בחיצים לכו"ע כיון שלא נקלט. **נחלקו** באופן שהעיקר בפנים וצריך גואל הדם לטפס על העיקר כדי להורגו על הנוף, **לרבי יוחנא** יכול העיקר לשמש מדרגה כיון שהרוצח בחוף. **לרבנן** אסור לגואל הדם להשתמש בעיקר בתור מדרגה. **לרב אשי**, מה שאמרו עיר מקלט "אחר הנוף" הכוונה להקל על הרוצח, **שאף אחר הנוף** אסור לגואל הדם להורגו.

רוצה ששוב הרג בשונג בעיר מקלט, גולה משכונה לשכונה באותה העיר. **וכן לוי שהעיר מקלט היא עירו**, גולה לעיר מקלט אחרת. **אמרה תורה** הבדלת עיר מקלט **"ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה"** היינו **התבשר משה** שבחיינו זוכה לקיים הבדלת הערים, **והם** היו ממקומו של משה **והכוונה** למתנה לויה. **והיו ישראל במדבר** מגלים את הרוצח בשגגה למתנה לויה. **ודרוש מכאן** שכן לוי שהרג גולה מעיר לעיר, **ואם נאלץ לשכונה אחרת**, הפלך קולטו **אסור** לו לצאת כדרך שקלט מתנה לויה במדבר.

אמר רב בריה דרב איקא "כי בעיר מקלט יושב" **ונדרש** שעיר שכבר קלטה אותו בעבר תוכל לשמש לו מקלט עתה.